

Ezân ve Müezzinlik

Sözlükte, “bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilan etmek” manalarına gelen *ezân*, terim olarak, “farz namazların vaktinin geldiğini, özel biçimde mü’minlere duyuran ve nasla belirlenmiş sözlerden oluşan çağrı” demektir. Ezân okuyan kişiye, *müezzin* denir. Arapça’da aynı kökten gelen *mi’zene* ise, *minare* kelimesi ile eşanlamlı olup, “ezân okunan yer” demektir.¹

Bilindiği üzere namaz, risaletin Mekke döneminde farz kılınmıştır. Ancak hicrete kadar namaz vakitlerini bildirmek için bir yol düşünülmemiştir. Medine döneminde ise, Müslümanlar, bazen bir araya gelip namaz vakitlerini bekleyerek, bazen caddelerde “es-salâh es-salâh” (namaza namaza!) ifadeleriyle birbirlerine çağrıda bulunarak namaz vakitlerini bildirirlerdi. Fakat bunlar yeterli değildi. Namaz vakitlerinin geldiğini haber veren bir işarete ihtiyaç vardı. Bunun için *nakûs* (kiliselerde asılı bir vaziyette durup belirli vakitlerde çalınan çan) çalınması, boru öttürülmesi, ateş yakılması veya bayrak dikilmesi gibi çeşitli tekliflerde bulunuldu. Ancak *nakûs* Hıristiyanların, boru Yahudilerin, ateş de Mecusilerin adeti olduğu için Hz. Peygamber (s) bu teklifleri kabul etmedi. Bu arada hicri 1. (622) veya başka bir rivayete göre 2. (623) yılda Abdullah b. Zeyd b. Sa’lebe Hz. Peygamber’e (s) gelerek, rüyasında ezânın kendisine öğretildiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s), Hz. Bilal’e, Hz. Abdullah’ın söylediği ezân cümlelerini ezânda ikişer kere, kamette ise, birer defa okumasını bildirdi. Ardından Hz. Ömer de aynı rüyayı gördüğünü gelip Hz. Peygamber’e ilemiş ise de o, Abdullah’ın erken davrandığını belirtmiştir.² Bunun üzerine Hz. Bilal, Neccaroğullarından bir kadına ait yüksek bir evin üstüne çıkıp ilk olarak sabah ezânını okumuş,³ (kısa zaman içinde Mescid-i Nebevî’nin arka tarafına ezân okumak için özel bir yer yapılmıştır), böylece ezân meşru kılınmış ve farz namazlarının vaktini bildirmek üzere Medine’de ve daha sonra diğer İslâm beldelerinde okunarak günümüze kadar gelmiştir.⁴

Ezân, sünnet-i müekked olmakla birlikte, Müslümanlığın şiarı, Müslümanın kimliğidir. Müslümanların istiklâl ve istikbâl bildirisi olan ezân, hem aidiyet ifade eder hem dinin temelidir hem de bağımsızlığın sembolüdür. Ezân muhteva itibarıyla da Yüce Allah’ın (cc) büyüklüğünü, O’nun tek ve yegâneliğini, Hz. Peygamber’in (s) elçiliğini vurgulayan, inananları Yüce Allah’a itaat etmeye, şuurlu davranmaya, uyanık olmaya ve takvâya davet eden eşsiz bir çağrıdır.⁵

Ezân, İslâm kültür ve medeniyetinin en önemli unsurlarındandır. Zira ezânın etkisi, sadece mü’minleri namaza çağırarak ibadet hayatında kalmamış, aynı zamanda Müslümanların musiki, mimari, kültür ve edebiyat anlayışına da tesir etmiştir.⁶

Ezânla ilgili bilinmesi gereken hususlar şunlardır:⁷

¹ Isfehânî, *Müfradât*, ss. 70-71; Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 248; İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, c. I, ss. 105-109; Abdurrahman Çetin, “Ezan”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 1995, c. XII, s. 37.

² Buhârî, “Ezân”, 1; Müslim, “Salât”, 1; Tirmizî, “Salât”, 25; Ebû Dâvûd, “Salât”, 27; İbn Mâce, “Ezân”, 1; Nesâî, “Ezân”, 1.

³ Ebû Dâvûd, “Salât”, 3.

⁴ Çetin, “Ezan”, c. XII, s. 37.

⁵ İsmail Karagöz, “Duanın Önemi, Âdâbı ve Farklı Zamanlarda Yapılacak Dua Örnekleri”, *Din Görevlisi Rehberi*, DİB Yay., Ankara 2016, s. 65.

⁶ Apaydın, “Namaz”, c. I, s. 266.

- Ezâna saygısızlık yapmak, cehalettir, bilgisizliktir. Bu konuda Kur'ân'da, "(Siz ezân okuyarak) namaza çağırduğunuz zaman, onu alaya ve eğlenceye alırlar. Bu, kuşkusuz onların akıl erdirmeyen bir kavim olmaları nedeniyledir."⁸ ifadeleri yer almaktadır.

- Ezânı dinlemek ve ezân cümlelerini tekrar etmek, Hz. Peygamber'in (s) sünnetidir. Zira o, "Ezânı duyduğunuz zaman, müezzinin söylediğini tekrar edin!"⁹ buyurmuştur. Bu nedenle ezân okunurken kayıtsız kalınmaz, konuşulmaz ve müzik çalınmaz.

- Ezân okumak için vaktin girmiş olması şarttır.

- Ezân okuyacak kişinin erkek, akıllı ve takvâ sahibi olması gerekir. Cahil, fâsık, çocuk ve kadınların ezân okumaları ya da kâmet getirmeleri mekruhtur.

- Ezân okuyanın abdestli olması gerekir. Bununla birlikte abdestsiz olarak okunan ezân geçerlidir, ancak böyle yapmak mekruhtur.

- Müezzinler, gür ve güzel sesli olmalıdır. Hz. Peygamber'in (s), müezzinleri arasından Ebû Mahzûre'nin sesini özellikle beğendiği bildirilmektedir.¹⁰

- Her namaz için bir ezân bir kâmet yapılır. Cuma namazı için ise, iki ezân bir kâmet vardır. Başlangıçta Cuma namazı için de hutbeden hemen önce okunan tek ezân söz konusu idi. Ancak Hz. Osman döneminde Müslümanları Cuma namazı için önceden uyararak adına, namaz vaktinin girdiğini bildiren bir ezânın câmiî veya mescid dışında okunması uygulamasına başlanmıştır. Günümüzde de bu uygulama devam etmektedir.

- Ezân ve kâmette müezzin, ayakta durur ve kıbleye doğru yönelir.

- Ezân okunurken her bir cümle arasında biraz beklenilir ve ikinci cümlede ses biraz daha yükseltilir. Buna *teressül* veya *irtisâl* denir. Kâmet ise, duraklama yapmaksızın seri okunur ki buna da *hadr* adı verilir.

- Ezân ve kâmetin sözleri sırasına göre okunur.

- Ezânın bitiminde ezân duâsı okumak sünnettir.¹¹

1. Ezân Uygulaması

Ezân, şu cümlelerden meydana gelir:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
 أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
 أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
 حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ
 حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
 اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
 لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Meâli:

⁷ Çetin, "Ezan", c. XII, ss. 36-38; Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 266-269 Karagöz, "Duanın Önemi", s. 66.

⁸ Mâide 5/58.

⁹ Buhârî, "Ezân", 7.

¹⁰ Dârimî, "Salât", 7.

¹¹ Çetin, "Ezan", c. XII, ss. 36-38; Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 266-269 Karagöz, "Duanın Önemi", s. 66.

Allah, tek büyüktür.

Şâhitlik ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur.

Şahitlik ederim ki, Muhammed (s) Allah'ın elçisidir.

Haydi namaza!

Haydi kurtuluşa!¹²

Allah, tek büyüktür.

Allah'tan başka ilâh yoktur.

2. Ezân Duâsı

اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ * وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ * أَتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَالدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ * وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الْإِلَهِي وَعَدَّتْهُ * إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ
الْمِيعَادَ *

Meâli: “Ey bu mükemmel davetin ve kılınan namazın sahibi olan Allah'ım! Muhammed'e (s), Sana yaklaşıtrıcı her türlü vesile, erdem ve yüksek dereceyi ver! Onu, söz verdiğin övgü makamına yücelt! Sen, sözünden dönmezsin!”¹³

3. Müezzinlik Uygulaması

Beş vakit namaz için ezan okunduktan sonra sırasıyla şunlar yapılır:

- Sabah, öğle, ikindi ve akşam namazlarında, önce sünnet namazlar kılınır. (Akşam namazında ise, önce farz kılınır.)

- Farzdan önce kâmet getirilir. Kâmet, şu cümlelerden oluşur:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
حَيٌّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيٌّ عَلَى الصَّلَاةِ
حَيٌّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيٌّ عَلَى الْفَلَاحِ
قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ¹⁴
اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

- Namazın farzı kılınır ve selâm verildikten sonra şu duâ okunur:

اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ * تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ *

Meâli: “Allah'ım! Sen güvende kılansın! Her türlü esenlik Sendendir! Ey ululuk ve ikram sahibi olan Allah'ım, Sen ne yücesin!”

¹² Sabah ezanında “حَيٌّ عَلَى الْفَلَاحِ” cümlesinden sonra iki defa “Namaz, uykudan hayırlıdır!” anlamına gelen “الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ” cümlesi okunur.

¹³ Buhârî, “Ezân”, 8.

¹⁴ Kâmetteki “قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ” cümlesi, “Namaz başladı.” anlamına gelmektedir.

- Öğle namazında son sünnet, akşam namazında sünnet, yatsı namazında ise son sünnet ve vitr namazları kılındıktan (sabah ve ikindi namazlarında farzdan) sonra tesbihata geçilir ve şu dualar okunur:

عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ صَلَوَاتٍ *

Meâli: “Peygamberimiz Hz. Muhammed’e (s) salât-ü selâm (getirelim)!”

- Gizlice, “اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ” “Allah’ım! Hz. Muhammed’e (s) salât/yardım et!” denir.

سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ * وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ *

Meâli: “Allah, her türlü noksanlıktan uzaktır. Hamd, Allah’a mahsustur. Allah’tan başka ilâh yoktur. Allah, tek büyüktür. En yüce ve tek büyük olan Allah’tan başkasında güç ve kuvvet yoktur!”

- Gizlice, Bakara sûresi 255. âyet (Âyete’l-Kürsî) okunur. Bu âyet, şu şekildedir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

Meâli: “(Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah’ın adıyla!) Allah, kendisinden başka ilâh olmayandır. O ezeli ve ebedî olup kâinatı idare edendir. O’nu ne uyuklama tutar ne de uyku. Göklerdeki ve yerdeki her şey O’nundur. İzni olmaksızın O’nun huzurunda kim şefaaf edebilir? O, kullarının yaptıklarını da yapacaklarını da bilir. Onlar, O’nun ilminden, Kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O’nun otoritesi, gökleri ve yeri kuşatmıştır. Gökleri ve yeri koruyup gözetmek, O’na zor gelmez. O, en yücedir; en büyüktür.”

- Tesbihat için sırasıyla şu cümleler okunur:

وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ ذُو الْجَلَالِ سُبْحَانَ اللَّهِ *

Meâli: “Ululuk sahibi en yüce ve tek büyük olan Allah, her türlü noksanlıktan uzaktır.”

- 33 defa “سُبْحَانَ اللَّهِ” denir.

سُبْحَانَ الْبَاقِي دَائِمًا الْحَمْدُ لِلَّهِ *

Meâli: “Daima bâkî/kalıcı olan Allah, her türlü noksanlıktan uzaktır. Hamd, Allah’a mahsustur.”

- 33 defa “الْحَمْدُ لِلَّهِ” denir.

رَبِّ الْعَالَمِينَ تَعَالَى شَانُهُ اللَّهُ أَكْبَرُ *

Meâli: “Âlemlerin Rabbinin şanı ne yücedir; Allah, tek büyüktür.”

- 33 defa “اللَّهُ أَكْبَرُ” denir.

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ * لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ * سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَلِيِّ الْأَعْلَى الْوَهَّابِ *

Meâli: “Allah’tan başka ilâh yoktur. O, tektir; O’nun ortağı yoktur. Mülk, O’nundur. Hamd, O’na mahsustur. O’nun gücü her şeye yeter. Rabbimi noksan sıfatlardan tenzih ederim. O, yücedir; uludur; karşılıksız verendir.”

- Duâ yapılır.

Örnek bir duâ şu şekilde olabilir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ

“Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur! Salât ve selâm Peygamberimiz Muhammed’e, onun ehlinin ve ashabının tamamına olsun!”

Allah’ım!

Namazlarımızı ve bütün ibadetlerimizi noksanlarıyla kabul eyle,

Günahlarımızı affeyle, geçmişlerimize rahmet eyle,

Bizlere helalinden bol ve temiz rızık nasib eyle,

Bizleri nefsimizin, şeytanın, kötü niyetlilerin, münafıkların, şeytanlaşmış insanların, Müslüman görünümlü ikiyüzlülerin ve vatan hainlerinin şerrinden emin eyle,

İlmimize derinlikler, zekâmıza açıklıklar ihsan eyle,

Hastalıklarımıza ve hastalarımıza şifalar nasib eyle,

Dertlerimize devalar, borçlarımıza hayırlı edalar ihsan eyle,

Allah’ım!

Bizlere, yüce dinimiz İslâm’ı, yüce kitabımız Kur’ân’ı, yüce peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa’yı (s) hakkıyla anlayıp yaşamayı nasib eyle,

Ailelerimize huzur, vücutlarımıza sıhhat, kazançlarımıza bereket ihsan eyle,

Evlatlarımızı İslâm terbiyesiyle yetiştirebilmeyi nasib eyle, bizleri ve zürriyetimizi namaz kılanlardan ve salih kullarından eyle,

Ey Yüce Rabbimiz!

Bu kutsal vatanımızı bizlere emanet eden aziz şehit ve gazilerimize rahmet eyle,

Bizleri yetiştiren; başta anne-babamız ve hocalarımız olmak üzere, üzerimizde emeği bulunanların geçmişlerine rahmet eyle,

Bizlere, verdiğin nimetlere karşı hakkıyla şükredebilmeyi ihsan eyle,

Arzuladığımız hayırlı hedeflerimizi bizlere nasib eyle,

Allah’ım!

İslâm kardeşliğimizi, birlik ve beraberliğimizi daim eyle,

Birlik ve beraberliğimizi bozmak isteyenlere fırsat verme,

Bize dünyada ve ahirette iyilikler ve güzellikler ihsan eyle,

Bizleri cehennem azabından korusun, Cennet nimetleriyle nimetlendir,

Bizi, ana-babamızı ve bütün mü’minleri hesap gününde bağışla, Sen, affedicisin, affetmeyi seversin, bizleri de affeyle, hakkımızda hayırlı olan işleri nasib eyle,

Dualarımızı kabul eyle, Allah’ım!

el-Fâtiha!

Mihrabiye

“Namazlardan sonra mihrâb içerisinde okunan Kur’ân-ı Kerîm’e” *mihrâbiye*¹⁵ denir.

1. Mihrabiye Örnekleri

1.1. Haşr Sûresi 22-24. Âyetler

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ (٢٢) هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ أَلَمْ يَكُنْ لَكَ الْفُؤَادُ الْأَيْمَنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ (٢٣) هُوَ اللَّهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٢٤)

Meâli: “(Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah’ın adıyla!) (22) O, Allah’tır; O’ndan başka ilâh yoktur. O, gaybı (duyu organlarının kapsam alanına girmeyen her türlü gizliliği) da görüneni de bilir. O, rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olandır. (23) O, Allah’tır; O’ndan başka ilâh yoktur. O, mülkün gerçek sahibi, her türlü noksanlıktan uzak, barış ve huzurun kaynağı, güvenlik veren, koruyup gözeten, mutlak güç sahibi, düzeltip iyileştiren ve dilediğini yaptırın ve büyüklükte eşi olmayandır. Allah, onların ortak koştuklarından uzaktır. (24) O, Allah’tır; O, yaratan, var eden ve şekil verendir. En güzel isimler O’nundur. Göklerde ve yerdeki her şey O’nu tesbih eder. O, mutlak güç sahibi ve hikmeti sonsuz olandır.”

1.2. Bakara Sûresi 285-286. Âyetler

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَمَّا الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَكَاتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا نَفَرَقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (٢٨٥) لَا يَكْفُرُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وَسُعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (٢٨٦)

Meâli: “(Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah’ın adıyla!) (285) Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, mü’minler de (iman ettiler). Her biri, Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve elçilerine iman ettiler ve şöyle dediler: ‘O’nun peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayrı tutmayız.’ Onlar: ‘İşittik ve itaat ettik. Rabbimiz, Senden bağışlanma dileriz. Dönüş, ancak Sanadır’ dediler. (286) Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği kadarıyla sorumlu tutar. İnsanın yaptığı iyilik kendi yararına, kötülük ise kendi zararınadır. (O halde şöyle duâ ediniz!). ‘Rabbimiz! Unutur veya yanılırsak, bizi sorumlu tutma! Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Rabbimiz! Bize, gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen, bizim Mevlâmızsın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et!’”

¹⁵ Isfehâni, *Müfradât*, s. 25; İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. III, ss. 101-102.

1.3. Âl-i 'Imrân Sûresi 144-148. Âyetler

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ (١٤٤) وَمَا كَانَ لِلنَّفْسِ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَاباً مُوَجَّلاً وَمَنْ يَرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَنْ يَرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي الشَّاكِرِينَ (١٤٥) وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيِّ قَاتَلَ مَعَهُ رَبِّيُونَ كَثِيراً فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ (١٤٦) وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ (١٤٧) فَآتَاهُمُ اللَّهُ ثَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسُنَ ثَوَابَ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ (١٤٨)

Meâli: “(Kovulmuş şeytandan Allah’a sığınırım. Rahmeti sonsuz, merhameti sınırsız olan Allah’ın adıyla!) (144) Muhammed yalnızca bir elçidir. Ondan önce de elçiler gelip geçti. Şimdi o ölür veya öldürülürse gerisin geri dönecek misiniz? Kim geri dönerse bilsin ki Allah’a asla bir zarar vermiş olmayacaktır. Allah şükredenleri ödüllendirecektir. (145) Hiçbir kimse Allah’ın yazılıp bir süreye bağlanmış izni olmadan ölmez. Kim dünya nimetini isterse ondan kendisine veririz; kim ahiret nimetini isterse ona da ondan veririz ve şükredenleri ödüllendireceğiz. (146) Nice peygamber vardır ki onunla birlikte birçok Allah erleri savaştılar. Allah yolunda başlarına gelenlerden ötürü gevşemediler, yılmadılar, boyun eğmediler. Allah, sabredenleri sever. (147) Onların sözü şunu demekten ibaretti: ‘Rabbimiz! Günahlarımızdan ve işimizdeki aşırılıklardan ötürü bizi bağışla, sebatımızı arttır, kâfir topluluğa karşı bize yardım et!’ (148) Bu yüzden Allah onlara dünya nimetini ve ahiret nimetinin de güzelini verdi. Allah işini güzel yapanları sever.”

Salâ

Arapça’da “duâ” ve “namaz” anlamlarına gelen *salâ/salât*, terim olarak “Hz. Peygamber’e (s) Yüce Allah’tan (cc) rahmet ve selam temenni eden, onu öven, aile fertlerine ve yakınlarına duâ ifadeleri içeren, çeşitli şekillerde tertiplenmiş hürmet ve duâ cümlelerini ihtiva eden, belirli bestesiyle veya serbest şekilde okunan güftelerin genel adıdır.”¹⁶

“Allah ve melekleri peygambere salât ederler/destek olurlar. Ey iman edenler! Siz de peygambere destek olunuz, ona yürekten bağlılığınızı ifade ediniz.”¹⁷ âyetine istinaden, özellikle Osmanlı kültüründe “salavât getirmek, salavât çekmek, salâ vermek” adı altında, sözleri Arapça olan ve okudukları yer ve zamana göre sabah salâsı, Cuma salâsı, bayram salâsı, cenaze salâsı, salât-ü ümmiyye, salât-ü selâm gibi isimlerle anılan pek çok salâ metni ortaya çıkmıştır. Memlûk Sultanı Nasır Muhammed b. Kalavun zamanında (h. 700) cuma ezânından önce, Salih b. Eşref Zeynüddin II. Haccî döneminde de (h. 791) akşam ezânı dışındaki bütün ezânların ardından salâ verme usulü başlatılmıştır.¹⁸

Salâlar müezzinler tarafından minarede okunur. Bu bağlamda, sabah ezânından önce, öğle, ikinci ve yatsı ezânından sonra icra edilir. Salâlar da ezânlar gibi iki veya daha fazla

¹⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. V, ss. 397-400; Isfehânî, *Müfredât*, ss. 490-492; Cürçânî, *et-Ta'rîfât*, s. 137; Nuri Özcan, “Salâ”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2009, c. XXXVI, s. 15.

¹⁷ Ahzâb 33/56.

¹⁸ Özcan, “Salâ”, c. XXXVI, s. 15.

müezzin tarafından karşılıklı olarak okunabilir. Buna, *çifte salâ* denir.¹⁹ Kadim geleneğimizde bunun örnekleri mevcuttur.

1. Salâ Uygulaması

Salâ, şu cümlelerden meydana gelir:

الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا حَبِيبَ اللَّهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نُورَ عَرْشِ اللَّهِ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا خَيْرَ خَلْقِي اللَّهُ
الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا سَيِّدَ الْأُولَى وَالْآخِرِينَ
وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Meâli:

Ey Allah'ın rasûlu! Salât-u selâm senin üzerine olsun!

Ey Allah'ın habibi! Salât-u selâm senin üzerine olsun!

Ey Allah'ın arşının nuru! Salât-u selâm senin üzerine olsun!

Ey Allah'ın mahlukatının hayırlısı! Salât-u selâm senin üzerine olsun!

Ey öncekilerin ve sonrakilerin efendisi! Salât-u selâm senin üzerine olsun!

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah İçindir!

Tekbir

Sözlükte, “yüceltmek, büyük olduğunu kabul etmek” anlamlarına gelen *tekbir* dinî bir terim olarak, “Yüce Allah'ın (cc) zât, sıfat ve fiilleri itibarıyla her şeyden yüce ve üstün olduğu manasındaki ‘Allâhu Ekber’ cümlesini veya bunu söylemeyi ifade eder.”²⁰

“*Tekbir*, başta namaz olmak üzere birçok ibadetin rûknü ya da tamamlayıcı unsurudur. Bu bağlamda her gün beş vakit namazdan önce okunan ezân ve farz namazlara başlarken okunan kâmet, *tekbir* ifadelerini içerir. Yine namaza başlama ve bir rükünden ötekine geçiş *tekbirle* olur. Birincisine *iftitah tekberi*, diğerlerine *intikal tekbirleri* denir. *İftitah/açılış tekbirine*, kendisiyle namaz dışında yapılması helâl olan fiiller haram kılındığı ve dış dünya ile irtibatı kestiği için, *tahrîme/ihrâm tekberi* de denir.”²¹ *İftitah tekberi* için bu ikinci isimlendirme, “Namazın anahtarı temizlik, haram kılanı *tekbir*, helâl kılanı *selâmdır*”²² hadisine istinaden yapılmıştır.²³

“*İntikal tekbirleri* rükûa ve secdeye giderken, secdeden ve ikinci rek’atta tahiyattan sonra kıyama kalkarken okunan *tekbirlerdir*. İki rek’atlık bir namazda on, dört rek’atlık bir namazda yirmi bir *intikal tekberi* bulunur. Ayrıca Hanefilere göre vitir namazının son rek’atında Kunut duâlarından önce *tekbir* alınır. Sehiv secdesi yapılırken namaz içindeki

¹⁹ Özcan, “Salâ”, c. XXXVI, s. 15.

²⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, c. XII, s. 13; Isfehânî, *Müfradât*, s. 498; Saffet Köse, “Tekbir”, *DİA*, TDV Yay., İstanbul 2011, c. XL, s. 341.

²¹ Köse, “Tekbir”, c. XL, s. 342.

²² Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 31, “Salât”, 73; Tirmizî, “Tahâret”, 3, “Salât”, 63.

²³ Köse, “Tekbir”, c. XL, s. 342.

diğer secdelerde olduğu gibi tekbir alınır. *İntikal tekbirleri* cemaatle kılınan namazlarda imam tarafından cehren okunur. İmamın sesi cemaatin tamamına ulaşmıyorsa cemaat içinden birinin tekbirleri yüksek sesle tekrarlaması müstehaptır. *İntikal tekbirleri* sırasında Hanefiler ve Mâlikîlere göre ellerin kaldırılması gerekmez. Şâfiîler, Hanbelîler ve Ca'ferîlere göre rükûa giderken ve rükûdan kalkarken ellerin kaldırılması sünnettir.²⁴

Tilâvet secdelerinde tekbir alınıp alınmayacağı konusu, namazın içinde ya da dışında olmaya göre farklılık arz eder. Şayet secde âyeti namazda iken okunmuşsa, hem secdeye giderken hem de kalkarken tekbir alınacağı hususunda dört mezhep imamı görüş birliğindedir. Eğer secde âyeti namazın dışında okunmuşsa, Hanefiler ve Hanbelîler ile diğer iki mezhepteki bazı âlimlerin görüşüne göre, hem secdeye giderken hem de kalkarken tekbir almak gerekir. Bazı Şâfiî ve Hanbelî âlimlerine göre ise, sadece secdeye giderken tekbir almak yeterlidir.²⁵

İslâm âlimlerine göre, cenaze namazındaki tekbirler rükündür ve tekbirsiz cenaze namazı sahih olmaz. Bu konuda görüş birliği söz konusudur. Dinî bayramlar açısından da tekbir önemlidir. Bu doğrultuda, bayram namazlarına giderken tekbir getirmek menduptur. Kurban bayramı namazına giderken sesli olarak tekbir getirmenin caiz olduğu konusunda İslâm âlimleri arasında görüş birliği mevcuttur. Ayrıca bayram namazı kılınırken, diğer namazlara göre daha fazla tekbir getirilir ve bu tekbirlere *zevâid tekbirleri* denir. *Zevâid tekbirlerinin* bayram namazındaki yeri ve sayısı mezheplere göre değişmektedir. Bayram hutbelerinde de hutbeye tekbirlerle başlanır ve bazı âlimlere göre ilk hutbede dokuz, ikinci hutbede yedi tekbir getirilir. Kurban bayramının arefe günü sabah namazının farzından sonra başlamak ve bayramın dördüncü günü ikinci namazının farzından sonra tamamlamak üzere toplam 23 vakitte cehrî olarak *teşrîk tekbiri* getirilir.²⁶

Tekbir, hac ve umre ibadetleri açısından da önemlidir. Zira bu ibadetlerin belli aşamalarında tekbir getirilir. Bu kapsamda, hac ve umre yapanlar, Yüce Allah'ın misafirleri saydıklarından, O'nun huzurunda O'nu tekbirle yüceltmeleri ayrı bir değer taşır. Ayrıca tavaf esnasında Haceru'l-Esved'i sünnete uygun şekilde ziyaret/istilâm etmek, mümkünse ona elle dokunmak, değilse uzaktan istilâm sırasında tekbir getirmek müstehaptır.²⁷ Safâ ve Merve tepelerine çıkılıp Ka'be görüldüğünde, üçer defa tekbir ve tehlîl getirerek arkasından "*Allâhu Ekber 'alâ mâ hedânâ* (Bizi hidayete erdiren Allah, tek büyüktür!)" denilmesinin mendup, şeytan taşlama esnasında her atışla birlikte, "*Bismillâhi Allâhu Ekber*" cümlesini söylemenin de sünnet olduğu hususunda âlimler arasında görüş birliği vardır. Arafat'ta vakfe sırasında eller açık biçimde tekbir getirmek ise, Hanefîlere göre sünnet, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre menduptur.²⁸

Müslümanın hayatının her aşamasında tekbir, önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede o, bizatihi faziletli bir zikirdir. Bu yüzden Müslüman kurban amaçlı olsun veya olmasın hayvan kesme,²⁹ ava ateş etme ya da avcı hayvanı ava salma sırasında besmeleden sonra

²⁴ Köse, "Tekbir", c. XL, s. 342.

²⁵ Köse, "Tekbir", c. XL, s. 342.

²⁶ Apaydın, "Namaz", c. I, ss. 307-308; Köse, "Tekbir", c. XL, s. 343.

²⁷ Buhârî, "Hac", 62.

²⁸ Köse, "Tekbir", c. XL, s. 343.

²⁹ Buhârî, "Edâhî", 14.

tekbir getirir. Yine Müslüman, gece namazına kalkarken, savaşta bineğe binerken, hilâl ilk defa görülürken, dağ ve tepe gibi yüksek bir yere çıkarken ve sevindirici bir haber aldığı anda tekbir getirir.³⁰

Hulasa *tekbir*, tek büyüğün Yüce Allah (cc) olduğunu Müslümana tekrar tekrar bildiren, onun ibadet hayatını kuşatan, ona hiçbir dünyevî ve beşeri güç karşısında boyun bükmemeyi öğreten muhteşem bir rükündür.

1. Tekbir Uygulaması

Tekbir, şu cümlelerden meydana gelir:

اللَّهُ أَكْبَرُ * اللَّهُ أَكْبَرُ * لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ * اللَّهُ أَكْبَرُ وَلِلَّهِ الْحَمْدُ *

Meâli: “Allah tek büyüktür. Allah tek büyüktür. Allah’tan başka ilah yoktur ve Allah tek büyüktür. Allah tek büyüktür ve hamd (her türlü övgü ve sena) Allah’a mahsustur.”

³⁰ Buhârî, “Cihâd”, 132-133; Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 158; Dârimî, “İsti’zân”, 43.